

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Úřad vlády České republiky

INDIKÁTORY KVALITY ŽIVOTA V OBLASTI MEZILIDSKÉ VZTAHY

Závěrečná zpráva expertní skupiny pro identifikaci relevantních indikátorů kvality života v ČR v oblasti Mezilidské vztahy

ČESKÁ 2030
REPUBLIKA

Doc. PhDr. Pavol Frič, Ph.D.
(garant expertní skupiny)

Projekt „System dlouhodobých priorit udržitelného rozvoje ve státní správě“, reg. č.: CZ.03.4.74/0.0/0.0/15_019/0002185 je realizován s finanční podporou Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Zaměstnanost.

Úřad vlády České republiky, Odbor pro udržitelný rozvoj

Vedoucí koordinátorka: Ing. Jana Maussen, MPA

Garant: Doc. PhDr. Pavol Frič, Ph.D.

Asistentky: Irena Piloušková
Ludmila Wladyniak

Metodologie: Mgr. Blanka Mouralová
PhDr. Jiří Malý, Ph.D.

Redakce: Michaela Valentová

Grafika: Ing. Ondřej Holub

Expert: Jiří Šafr
Karel Čada
Markéta Sedláčková
Martin Vávra
Lucie Vidovičová
Michal Illner
Petr Lupač
Michaela Šmídová

Elektronická verze: www.cr2030.cz

Elity – veřejnost

Majorita – minority (Romové, Židé, homosexuálové …)

Kritéria výběru dimenzí mezilidských vztahů a hledání tematických priorit

1. Nepřekrývat s dimenzemi v jiných skupinách

2. Pokrytí základní struktury MLV z hlediska okruhů i kolektivních identit

3. Význam pro vyjádření podstaty MLV ze sociálně-psychologického i sociologického hlediska

Členové pracovní skupiny na společném setkání diskutovali a hodnotili významnost (váhu) jednotlivých dimenzí MLV (viz následující tabulku) dle výše uvedených kritérií.

Tabulka

DIMENZE		
1	Důvěra	Nedůvěra
2	Solidarita	Sobectví, sociální darwinismus
3	Tolerance a dialog	Xenofobie a hate speach
4	Sociální kontrola (vynucení dodržování pravidel)	Permisivita, lhostejnost
5	Sociální začlenění	Sociální vyloučení
6	Sociální opora v okolí	Osamělost
7	Sounáležitost	Sociální napětí
8	Přátelství, družnost	Sociální distanc, izolace
9	Sdílení (morálních) hodnot	Konflikt hodnot
10	Ochrana, vstřícnost	Diskriminace, agrese
11	Respekt a uznání	Disrespekt a přehlížení
12	Zájem	Nezájem
13	Slušnost	Neslušnost

Tabulka

Členové skupiny žádnou jinou dimenzi nedoplňli a na konec bylo po dalších konzultacích pro indikování fenoménu mezilidských vztahů vybráno celkem sedm následujících dimenzí:

Vybrané dimenze mezilidských vztahů

- Důvěra
- Solidarita
- Sociální distance
- Sociální napětí
- Tolerance
- Sociální opora v okolí
- Sdílení hodnot

Úvod

Mezilidské vztahy (MLV) jsou už dlouho předmětem veřejné diskuse v České republice a jejich kvalita zajisté významně ovlivňuje životy všech občanů. Akademický diskurs na toto téma často obsahuje hledání odpovědí na otázky: Jak vyjádřit kvalitu mezilidských vztahů? Jak vypadají zdravé MLV? Jak zlepšovat MLV? Jak udržovat dobré MLV? Většinou však probíhá v oblasti personálního řízení a managementu. V sociologii toto téma není nijak obzvlášť intenzivní a MLP se zde spíše používá jako laický pojem, který není potřeba nějak speciálně vysvětlovat. Navzdory tomu i sociologie má svoji perspektivu vidění MLV, která se od té sociálně-psychologické (používané v personalistice) liší. V běžné praxi společenského dění se obě perspektivy vzájemně prolínají často bez jakékoliv odborné reflexe.

Sociálně psychologické hledisko nám umožňuje vidět jak lidé mezi sebou „vycházejí“ v menších skupinách, jestli jsou jejich vzájemné vztahy harmonické, panuje v nich pohoda a spokojenost (uznání, štěstí), anebo naopak jsou plné konfliktů, nedorozumění, napětí a trápení. Z tohoto hlediska by každý chtěl mít dobré přátele, šťastné manželství, hodné příbuzné, vstřícné kolegy a známé, slušné sousedy a zároveň každý usiluje o respekt a uznání ve svém okolí. Opak vyvolává napjaté skupinové klima, stres, nižší pracovní výkon a pocity nenaplněného života.¹

Sociologické hledisko soustřeďuje pozornost na různé skupiny a kategorie lidí, kteří sdílejí podobný osud, a zároveň upozorňuje na rozdíly mezi těmito skupinami z hlediska jejich sociability, sociálního kapitálu, sociální soudržnosti a integrace do společnosti. Zaměřuje se na vztahy těch, kteří se osobně ani neznají, tj. na hromadné víceméně anonymní vztahy mezi spoluobčany. Tyto občanské mezilidské vztahy ovšem nemusí mít vždy pozitivní charakter a představují potenciál možného ohrožení dalšího vývoje uvnitř různých sociálních celků a celých (moderních demokratických) společností. Pokud jsou tyto vztahy zdravé, inkluzivní, nediskriminační a nevytvářejí sociální napětí, umožňují snadnou komunikaci, efektivní kooperaci a nebrzdí společenský rozvoj. Opak vyvolává meziskupinové napětí, společenskou nestabilitu a politické turbulence.

Mapování dimenzí kvality mezilidských vztahů

Tabulka

Výběr a hodnocení jednotlivých dimenzí MLV by měl vycházet z konceptualizace MLV. Bohužel, takováto konceptualizme zatím chybí. MLV ostatně nejsou popsány ani ve Velkém sociologickém slovníku. Je to doslova bezbřehý pojem. Protože neexistuje obecná koncepční opora, bylo nutné přistoupit k expertnímu mapování dimenzí MLV. Výběr a hodnocení významnosti jednotlivých dimenzí provedli členové skupiny na základě své znalosti relevantní literatury a empirických výzkumů.

Jistou oporu při mapování a hodnocení významu dimenzí MLV přestavují hodnotově zakotvené protiklady (dichotomie) obsažené jak v sociálně-psychologické, tak i v sociologické perspektivě (viz např. důvěra – nedůvěra, solidarita – sobectví, sociální začlenění – sociální vyloučení, tolerance – xenofobie …).

Za jednotlivými dimenzemi a dichotomiemi MLV lze tušit a hledat jejich obecnější strukturu. Celkem přirozeně se nabízí následující strukturece dle velikosti okruhu vztahů a dle kolektivní identity.

Okruhy mezilidských vztahů

- Mikrosvět = partnerské / rodinné vztahy
- Malý svět = komunitní vztahy (sítě přátel, sousedů, kolegů, spolužáků, známých)
- Velký svět = občanské vztahy (mezi navzájem si cizími lidmi v ČR)
- Megasvět = vztahy s lidmi mimo ČR

Skupiny či kategorie lidí, u nichž lze předpokládat odlišné nároky a představy ohledně MLV

- Staří – mladí
- Děti – dospělí
- Ženy – muži
- Chudí – bohatí

^[1] HELLIWELL, J. F.; PUTNAM, R. D. (2004) The social context of well-being. Philosophical transactions, Royal Society of London series B Biological Sciences, 359(1449). Str.:1435–1446. Citace: Str.1437/3.‘People who have close friends and confidants, friendly neighbours and supportive co-workers are less likely to experience sadness, loneliness, low self-esteem and problems with eating and sleeping… Subjective well-being is best predicted by the breadth and depth of one’s social connections’

Kritéria výběru a hodnocení jednotlivých indikátorů

- 1) „validita“ (skutečně měří některou dimenzi MLV – přímo či nepřímo)
- 2) „dostupnost“ (je k dispozici zdroj časové řady dat)
- 3) „opakovatelnost“ (jak dlouhá a úplná je tato řada, jistota dalšího pokračování)
- 4) „tvrdost“ (jedná se o tzv. tvrdá statistická data, anebo „měkká“ data ze sociologických výzkumů)
- 5) „segmentace“ (možnost třdit data dle jednotlivých skupin či kategorií obyvatelstva)
- 6) „porovnatelnost“ (s indikátory sledovanými v zahraničí)

Principy výběru a hodnocení celého pole indikátorů

- 1) omezený počet indikátorů – max. 15
- 2) pokrytí vybraných dimenzí MLV
- 3) úplnost pokrytí dimenzí dle jejich významu

Pracovní skupina se na svém prvním setkání měla rozhodovat nejen o konečné podobě portfolia indikátorů, ale také o celé proceduře či strategii, jak k tvorbě výsledného portfolia desíti indikátorů přistoupit. Navržený postup nebyl zpochybněn ani alternativován a členové skupiny na svém setkání postupovali dle navrženého schématu.

Vybrané indikátory dle zvolených dimenzí MLV

1. Důvěra

Jako reprezentant této dimenze byl navržen a schválen fenomén „generalizované důvěry“, který v mezinárodních výzkumech indikují dvě otázky:

INDIKÁTOR 1. „Podívejte se na tuto kartu. Celkově vzato, řekl(a) byste, že většině lidí se dá věřit, nebo že v jednání s druhými lidmi opatrností nikdy nezbývá?“

Odpovědi na škále od 0 do 10, přičemž 10 znamená největší důvěru.

Zdroj dat: European Social Survey, European Values Study, European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC) – modul Well-being 2013.

INDIKÁTOR 2. „Podívejte se na tuto kartu. Myslíte si, že většina lidí by se vás pokusila podvést, kdyby měli příležitost, nebo by se snažili chovat poctivě?“

Odpovědi na škále od 0 do 10, přičemž 10 znamená největší důvěru.

Zdroj dat: European Social Survey, European Values Study, European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)

2. Solidarita

Za reprezentanta této dimenze byl navržen a v diskusi potvrzen jev „individuálního dárcovství a pomoci“, který je indikován dvěma otázkami:

INDIKÁTOR 3. „Daroval(a) jste minulý měsíc peníze na dobročinné účely?“

Odpovědi: ano, ne.

Zdroj dat: World Giving Index, od r. 2010 každoročně konstruovaný na základě výsledků Gallup’s World View World Poll, N=1000 za každou zemi.

INDIKÁTOR 4. „Pomohl(a) jste minulý měsíc cizinci, nebo někomu, koho neznáte, který potřeboval pomoc?“

Odpovědi: ano, ne.

Zdroj dat: World Giving Index, od r. 2010 každoročně konstruovaný na základě výsledků Gallup’s World View World Poll, N=1000 za každou zemi.

3. Sociální distance

Za reprezentanta této dimenze byl navržen a potvrzen jev „negativních sousedských preferencí“, resp. subjektivních sociálních distancí (index intolerance), týkajících se různých skupin obyvatelstva, který je indikován otázkou:

INDIKÁTOR 5. „Které skupiny osob byste nechtěl/a mít za sousedy?“

Odpovědi se týkají následujících skupin: Lidé závislí na drogách, lidé závislí na alkoholu, lidé s kriminální minulostí, psychicky nemocní lidé, lidé jiné barvy pleti, cizinci žijící v ČR, lidé s homosexuální orientací, kuřáci, bohatí lidé, lidé jiného náboženského přesvědčení, chudí lidé, tělesně hendikepovaní, staří lidé, lidé jiného politického přesvědčení, mladí lidé.

Z odpovědí je možné sestavit složený indikátor, který jedním číslem vyjádří fenomén negativních preferencí.

Zdroj dat: CVVM, za léta 2003 – 2017, sledováno každý (druhý) rok. Mezinárodní srovnání umožňuje skoro identická otázka ve výzkumu International Social Survey Programme (ISSP) v modulu Náboženství (1998, pravděpodobně 2018) a European Values Study (EVS) 1998, 2008 (zde otázka zní: „V tomto seznamu jsou různé skupiny lidí. Můžete prosím vybrat všechny ty, které byste nechtěl(a) mít zasousedy?“)

4. Sociální napětí

Za reprezentanta této dimenze byl po diskuzi a dalších konzultacích navržen jev „pocit diskriminace“ indikovaný otázkou:

INDIKÁTOR 6. “Označil(a) byste se za příslušníka skupiny, která je v této zemi diskriminována?”

Odpovědi: ano, ne.

Zdroj dat: European Social Survey

5. Tolerance

Za reprezentanta této dimenze byl navržen a potvrzen jev „xenofobie jako zrcadlově negativní ukazatel tolerance“, který je indikován dvěma otázkami:

INDIKÁTOR 7. B33. „A s použitím této karty řekněte, zda lidé z jiných zemí, kteří sem přicházejí žít, většinou narušují, nebo obohacují kulturu České republiky?“

Odpovědi na škále od 0=narušují do 10= obohacují.

Zdroj dat: European Social Survey, CVVM

INDIKÁTOR 8. B34. „Dělají lidé, kteří do České republiky přicházejí žít z jiných zemí, z České republiky lepší či horší místo pro život?“

Odpovědi na škále od 0=horší do 10= lepší.

Zdroj dat: European Social Survey, CVVM

6. Sociální opora v okolí

Za reprezentanta této dimenze byl po diskuzi a dalších konzultacích navržen jev „existence okruhu lidí (důvěrníků)“, s nimiž lze sdílet intimní záležitosti, indikovaný otázkou:

INDIKÁTOR 9. “Kolik je lidí, pokud vůbec nějakí, se kterými můžete hovořit o svých intimních a soukromých záležitostech?”

Odpovědi: Nikdo a několik kategorií počtu důvěrníků.

Zdroj dat: European Social Survey, sledováno od r. 2010, lze také využít EU-SILC, modul Well-being 2013, kde je podobná otázka: „Máte někoho, komu se můžete svěřit s osobními záležitostmi?“

INDIKÁTOR 10. „Myslíte si, že byste mohl(a) v případě potřeby požádat své příbuzné, přátele nebo sousedy o pomoc?“
Odpovědi: ano, ne.

Zdroj dat: European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC) – modul Well-being 2013.

7. Sdílení hodnot

Za reprezentanta této dimenze byl po diskuzi a dalších konzultacích navržen fenomén „důležitost hodnot“ indikovaný dvěma otázkami:

INDIKÁTOR 11. „Jak je pro Vás důležitá rodina?“

Odpovědi na čtyřbodové škále kde 1 = velmi důležitá a 4 = vůbec není důležitá

Zdroj dat: European Values Study

INDIKÁTOR 12. „Jak jsou pro Vás důležití přátelé a známí?“

Odpovědi na čtyřbodové škále kde 1 = velmi důležití a 4 = vůbec nejsou důležití

Zdroj dat: European Values Study

Ani jeden z dvanácti vybraných indikátorů nesplňuje kritérium „tvrdość dat“, značná část ukazatelů je afektivního nebo kognitivního charakteru. Tato okolnost je ale vyvažována všeobecným naplňováním kritéria „segmentace“, protože všechny indikátory pocházejí z reprezentativních výzkumů české populace, kde je možné respondenty vyjadřující se k otázkám mezilidských vztahů třídit dle většiny standardních socio-demografických znaků.

Literatura

EUROFOUND (EUROPEAN FOUNDATION FOR THE IMPROVEMENT OF LIVING AND WORKING CONDITIONS). European quality of life surveys (EQLS). [Data online.] Dostupné z: <https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys>.

EUROPEAN SOCIAL SURVEY. ESS v České republice. Témata. Dostupné z: http://www.europeansocialsurvey.org/about/country/czech_republic/topics.html.

EUROSTAT. European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC). Modul Well-being 2013. [Data online.]

HELLIWELL, J. F. (2003) “How’s Life? Combining Individual And National Variables To Explain Subjective Well-Being,” *Economic Modelling*, 2003, 20(2). Str.: 331-360.

HELLIWELL, J. F.; PUTNAM, R. D. (2004) The social context of well-being. *Philosophical transactions, Royal Society of London series B Biological Sciences*, 359(1449). Str.:1435–1446.

MASARYKOVA UNIVERZITA. FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ. Evropský výzkum hodnot - ČR 1999 [datový soubor] [online]. Ver. 1.0. Praha: Český sociálně-vědní datový archiv, 2010. [Citováno 16. 6. 2017]. DOI 10.14473/CSDA00085.

MASARYKOVA UNIVERZITA. FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ. Evropský výzkum hodnot - ČR 2008 [datový soubor] [online]. Ver. 1.0. Praha: Český sociálně-vědní datový archiv, 2011. [Citováno 16. 6. 2017]. DOI 10.14473/CSDA00086.

SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV (AKADEMIE VĚD ČR). Centrum pro výzkum veřejného mínění. Naše společnost [datové soubory] [online] Praha: Český sociálně-vědní datový archiv. [Citováno 16. 6. 2017].

SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV (AKADEMIE VĚD ČR). Náboženství (ISSP 1998) - Česká republika [datový soubor] [online]. Ver. 1.0. Praha: Český sociálně-vědní datový archiv, 2005. [Citováno 16. 6. 2017]. DOI 10.14473/ISSP00007.